

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
Педагогічний факультет
Кафедра дошкільної освіти**

З Б І Р Н И К НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**за матеріалами
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
з нагоди відзначення 190 річниці Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова**

**«ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ: ВІД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО
ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
(ВІТЧИЗНЯНИЙ І СВІТОВИЙ ДОСВІД УПРОВАДЖЕННЯ)»**

20 березня 2024 року

Київ 2024

Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження): Збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 20 березня 2024 року, м. Київ, Україна) / за заг. ред. Т. О. Олефіренка, Г. Г. Цветкової, Л. В. Барановської. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2024. 632 с.

У збірнику вміщено наукові праці та матеріали, покладені в основу доповідей, повідомлень, аналітичних оглядів вчених, представників наукових шкіл України і зарубіжжя, здобувачів вищої освіти та наукових ступенів, педагогів-практиків та усіх інших зацікавлених у проблематиці, висвітленій під час роботи Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні освітні технології в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих (вітчизняний і світовий досвід упровадження)» 20 березня 2024 року, присвяченій **190 річниці Українського державного університету імені Михайла Драгоманова**.

Матеріали Збірника можуть бути корисними науково-педагогічним працівникам, здобувачам вищої освіти та наукових ступенів, які здійснюють дослідження в межах відповідних напрямів, педагогам-практикам закладів освіти та усім, хто цікавиться вітчизняним і світовим досвідом та інноваційними освітніми технологіями в системі неперервної освіти: від дошкільної освіти до освіти дорослих.

Редакційна колегія:

Олефіренко Тарас Олексійович, кандидат педагогічних наук, професор, декан Педагогічного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Цветкова Ганна Георгіївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (голова)

Барановська Лілія Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Шулігіна Раїса Андріївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Кузьменко Ірина Анатоліївна, асистент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Шеленко Галина Володимирівна, асистент кафедри дошкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Матеріали подані в авторській редакції.

Автори статей несуть відповідальність за науковий та літературний зміст, достовірність викладених фактів, цитат, посилань на використані джерела та дотримання принципів академічної доброчесності. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії

© УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024

©Кафедра дошкільної освіти, 2024

© Автори статей, 2024

4. Смольникова Г. Особливості розвитку психічних процесів у дітей раннього віку. *Палітра педагога*. 2018. № 3. С. 3-7.

УДК 373.2.015.31

Товкач Ірина Євгенівна,
кандидат психологічних наук,
ст. викладач кафедри дошкільної освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна

РОЗКРИТТЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ЗАПОРУКИ УСПІШНОСТІ ДІТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У запропонованих матеріалах визначена значущість пізнавального потенціалу як запоруки успішності дитини дошкільного віку. Дитина цього віку є природним дослідником, оскільки вона схильна до дослідницької діяльності, що забезпечує її особистісне зростання. Уточнено дефініції понять «пізнавальна активність», «допитливість». Допитливість є передумовою до виникнення пізнавальної активності як потреби в пізнавальній діяльності. Пізнавальна активність спонукає дитину прагнути до пізнання навколишньої дійсності, шукати засобів задоволення своєї допитливості, запитувати. Визначено основні психолого-педагогічні умови щодо розкриття пізнавального потенціалу дитини дошкільного віку та підтримки її допитливості.

Ключові слова: дитина дошкільного віку, допитливість, пізнавальна активність, психолого-педагогічні умови, дорослі (вихователі, батьки).

Abstract. The proposed materials determine the importance of cognitive potential as a key to the success of a preschool child. A child of this age is a natural researcher, as he is inclined to research activities, which ensures his personal growth.

Definitions of the terms «cognitive activity» and «inquisitiveness» have been clarified. Curiosity is a prerequisite for the emergence of cognitive activity as a need for cognitive activity. Cognitive activity encourages the child to strive for knowledge of the surrounding reality, to look for ways to satisfy his curiosity, to ask. The basic psychological and pedagogical conditions for revealing the cognitive potential of a preschool child and supporting his curiosity have been determined.

Keywords: *preschool child, curiosity, cognitive activity, psychological and pedagogical conditions, adults (educators, parents).*

Метою написання даної статті є спроба уточнити поняття «пізнавальна активність», «допитливість» і розкрити умови пізнавального потенціалу як запоруки успішності дитини дошкільного віку та підтримки її допитливості.

У сьогоденні людству чимало відомо про оптимальні умови щодо розкриття пізнавального потенціалу дитини для особистісного зростання й подальшого успішного життя в суспільстві. Так, О. Кононко пише: «Життя – це по суті сума досвідів особистості» [4, с. 5], що відбувається лише за умови активного залучення самої особистості до життя.

Варто зазначити, що дослідження науковців різних галузей сходяться на тому, що пасивний організм здатен вивчити мало чи взагалі майже нічого. Так, класичний експеримент каруселлю Р. Гелда і А. Гайна «дозволив зробити важливе відкриття: без активної взаємодії із середовищем неможливий нормальний розвиток...» [2, с. 182] і далі: «...ми рідко навчаємось на базі пасивно накопичених чуттєвих даних [2, с. 183]. Особливо це стосується дитини.

Так, виявлено *специфічну активність* дитини раннього віку: вона має здатність не лише підкорятися мамі, а й активно регулювати свою взаємодію з нею; може привертати мамину увагу до себе, спрямовуючи свій погляд на певний предмет, керувати її діями, рухатися синхронно до ритму мовлення дорослого (Х. Шаффер, К. Гарвей, В. Кондон, Л. Солдер) [5].

Сучасні психологи визначають *пізнавальну активність* як вибірково пізнавальну спрямованість людини на предмети і явища, як складне психологічне утворення, яке об'єднує емоційну, пізнавальну та вольову сфери особистості (Дж. Брунер, В. Крутецький, С. Максименко, В. Моляко та ін.) [5, с. 97]. У нашому дослідженні розуміємо *пізнавальну активність* як стан готовності організму до пізнавальної діяльності, яка стимулює та породжує її. Пізнавальна активність виражається в прагненні дитини формувати «образ світу шляхом орієнтовно-дослідницької діяльності» [5, с. 278].

Першою і ранньою формою прояву пізнавальної активності дитини є *допитливість*. Зовнішнім її проявом є: безпосередній інтерес дитини раннього віку (до 3-х років) до усього нового (предметів, явищ і т. ін.) й пов'язані з цим запитання дитини, звернені до дорослого; позитивне емоційне переживання, що пов'язано з вивченням нової інформації. У цьому проявляється зорієнтованість дитини на зовнішній світ, її чуттєве й практичне ставлення до дійсності [5, с. 98].

Дитина дошкільного віку є природним дослідником, оскільки вона схильна до дослідницької діяльності, що забезпечує її особистісний розвиток.

Г. Костюк наголошував на тому, що тільки розуміючи розвиток особистості як її *саморух*, можна успішно керувати цим процесом [3].

Варто вказати, що психологи розходяться у визначенні допитливості: Г. Костюк (1979) розглядає допитливість як важливу передумову оволодіння знаннями, уміннями, й навичками, О. Кононко (2009), – як якість мислительної діяльності, проте в працях науковців іноді зустрічається синонімізація термінів «допитливість» та «інтерес» (Ткачук, 2004; Товкач, 2017).

Отже, *допитливість* — це якість, яке розвиває людини в багатьох сферах. Допитливі люди, як правило, користуються популярністю і викликають інтерес у навколишніх людей.

Не секрет, що найбільш допитливими можна назвати дітей. Ця якість проявляється у малюків з самого народження. Непосида вивчає всі предмети, які зустрічаються на його шляху. Він дивиться, мацає, пробує на смак, йому все цікаво.

Психологи, як А. Адлер, Д. Д'юї, А. Маслоу, К. Роджерс, К. Юнг дійшли висновку, що особистий досвід є елементом свідомості і накопичується особою в процесі її взаємодії з оточуючим світом. Вони висловлювали думку, що в процесі пізнання нового людина спирається на вже досягнуте, освоєне, на свої практичні результати та чуттєвий досвід» [4, с.7]. Це особливо важливо для дитини, коли вона вчиться мислити, відкриваючи для себе властивості об'єктів не лише на власному досвіді, а в процесі практичного й мовленнєвого спілкування з дорослим. Намагаючись їсти ложкою, зачісуватися гребінцем, дитина за допомогою дорослого пізнає ці об'єкти як знаряддя дій.

Поступово мовлення активно включається в наочно-дійове мислення дитини, відкриваючи можливість подальшого удосконалення та переходу до вищих його форм. Допитливість виявляється у неї в формі питань. Недарма психологами виділено період часу під назвою «чомучка». Так, питання «що це?» з'являється на другому році життя дитини, а запитання «чому?» - у дітей від трьох років. Вміння оперувати подумки своїми увлеченнями про предмети навколишньої дійсності, явища природи, «робити узагальнення властивостей цих предметів, зв'язків і відносин між предметами та подіями, озуміння деяких залежностей між явищами та предметами породжує у дітей дошкільного віку підвищений інтерес до устрою речей, причин спостережуваних явищ, залежностей між подіями, відповідно інтенсивне збільшення запитань до дорослого (Як? Навіщо?) – це важливі новоутворення, що є характерними для дітей п'ятого року життя. На багато запитань діти намагаються відповісти самостійно, вдаючись до свого роду дослідів, спрямованих на з'ясування невідомого. Якщо дорослий неухважний до задоволення пізнавальних запитів дошкільнят, у багатьох випадках діти проявляють риси замкнутості, негативізму, впертості, неслухняності стосовно старших [1].

Отже, пізнавальна активність спонукає дитину прагнути до пізнання навколишньої дійсності, шукати засобів задоволення своєї допитливості. Задовольняючи прагнення дітей пізнати усе навколо себе, дорослі підтримують їхні пізнавальні інтереси й розвивають у них допитливість як мотивацію всередині процесу оброблення інформації.

Варто зазначити, що у процесі еволюції виникли чотири основні функції, що дозволяють людині максимально швидко видобувати інформацію з навколишнього середовища. Так, Станіслав Деан, сучасний французький нейробіолог і педагог, називає їх *«чотирма стовпами навчання»*, адже вони забезпечують стабільність ментальних конструкцій: *увага* – для підсилення інформації; *активне залучення, або цікавість*, алгоритм, що заохочує мозок невтомно перевіряти нові гіпотези; *корекція помилок* – для зіставлення припущень з реальністю і виправлення наших моделей світу; *консолідація* як зміцнення, об'єднання, інтеграція, згуртування чого-небудь (осіб, груп, організацій, рухів та іншого) – для автоматизації вивченого. Сон – її невід'ємна складова [2, с. 155].

Що необхідно робити дорослим (вихователям, батькам) для розкриття дитячого потенціалу в діяльності?

Серед *настанов* щодо розкриття дитячого потенціалу назвемо *наступні*: не варто недооцінювати дітей; скористайтеся із сензитивного періоду; не бійтесь розмовляти з дітьми на серйозні теми, відповідати на непрості питання, використовувати складну лексику і пояснювати, що ми знаємо про світ; варто захоплювати увагу дітей і спрямовувати її у правильне русло (Це ворота навчання); робити кожен день приємним, заохочуйте дітей докладати зусиль; вдумуватися у пропонований матеріал; ставте їм прозорі навчальні цілі; приймайте і виправляйте помилки, регулярно практикуйтеся тощо. Тому стимулюйте дитину бути уважною, концентрувати свої зусилля, прогнозувати, перевіряти висунуті життям гіпотези, ризикувати зробити помилки і намагатися виправити їх.

Для досягнення успіху у навчанні педагогові необхідно *здійснювати індивідуальний підхід*, який передбачає вивчення індивідуальних особливостей кожної дитини. В залежності від особливостей характеру, здібності до запам'ятовування і засвоєння матеріалу, наявності або відсутності вироблених у дитини навичок до навчання, педагог в кожному окремому випадку вибирає найбільш ефективні методи навчання мови.

Багато дослідників вважають, що людині (дитини і дорослому) необхідно *постійно рухатися*. Адже активно працюючі м'язи виділяють міокіни - гормоноподібні молекули, що покращують стан мозку людини і його активність.

Знаходьте кожного дня щось приємне для себе і дітей... Адже тривожність і стрес стають на перешкоді освітнього процесу, а особливо у формуванні мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку.

Виховання допитливості – одна з найважливіших умов розвитку дитячого мислення. Саме в цей період потрібне уважне ставлення дорослого до запитань дитини.

Далі визначимо основні психолого-педагогічні *умови підтримки допитливості* й у подальшому розвитку пізнавальної активності у дитини дошкільного віку:

- Необхідно самим дорослим полюбити цей світ і усвідомити, що все, що нас оточує, це варто нашої *уваги*.

- Активно залучати дитину спостерігати, розглядати, уважно слухати, читати разом з дорослим книжки, дивитися пізнавальні програми чи відео з Інтернет.

- Стимулювати дитину як можна більше задавати питання про те, що її цікавить найбільше в конкретній ситуації. Дорослим (вихователям, батькам) не варто ігнорувати дитячі запитання, адже це є показником допитливості. Не отримуючи відповіді на свої питання, з часом малюк перестає їх задавати і цікавитися середовищем чи отримує спотворені відповіді на них з інших джерел.

- Підтримувати інтерес дитини до предметів навколишнього середовища, і адекватно реагувати, якщо вона щось розбирає або ламає. Адже дізнатися, як працює і влаштований предмет (рветься, гнеться, розбирається на частини і т. ін.), — це її самостійний шлях до нових відкриттів в середовищі.

- Формувати здатність дитини старшого дошкільного віку сприймати та інтерпретувати явища природи, події з особистого життя та життя суспільства, власні досягнення під різними кутами зору.

Переконані, що саме тоді допитливість стане одним з показників сформованості пізнавальної діяльності, ціннісних орієнтацій як характеристики зростаючих можливостей дитини старшого дошкільного віку у свідомому виявленні психологічного простору «Я». Отже, щоб навчитися чогось дитині, необхідне активне її залучення до пізнання світу, допитливості, постійних міркувань, генерації гіпотез і перевірки їх у зовнішньому світі.

Список використаних джерел:

1. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоskalенко [та ін.]; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 404 с.

2. Деан Станіслав. Як ми вчимося. Чому мозок навчається краще, ніж машина... Поки що пер. з англ. Юлія Костюк. Київ: Лабораторія, 2021. 288 с.

3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості. Київ: Радянська школа, 1979. 608 с.

4. Кононко О. Розвиток особистого досвіду майбутніх педагогів у процесі їхньої професійної підготовки. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогічні науки». Випуск № 4.2020. С. 5-12.

5. Товкач І. Психологічні нотатки для батьків і вихователів дітей від народження до семи років: метод. посіб. Київ : Грамота 2023. 288 с.